

*«έχει σαν στάμπα τη ζωή μου σημαδέψει
δε θα περάσει ο φασισμός»*

στίχοι από το τραγούδι «Ακορντέόν», των Γιάννη Νεγρεπόντη και Μάνου Λουΐζου που γράφτηκε το 1974 μετά την μεταπολίτευση. Το σύνθημα εναντίον του φασισμού σημαδέψε τις ζωές των ανθρώπων που τον βίωσαν γιατί και ο φασισμός σημαδέψε ανεξίτηλα την ύπαρξή τους.

Στις 9 Μαΐου 1945, πριν 70 χρόνια, στην αίθουσα της στρατιωτικής σχολής μηχανικού, στο προάστιο Κάρλσχορστ του Βερολίνου, υπογράφεται η άνευ όρων συνθηκολόγηση της Γερμανίας. Έτσι τερματίστηκε ο μεγαλύτερος και αιματηρότερος πόλεμος που γνώρισε ποτέ η ανθρωπότητα. Τον οποίο δημιούργησε η φασιστική ιδεολογία.

Τι είναι όμως ο φασισμός; *«δικτατορικό πολιτειακό σύστημα με κύρια χαρακτηριστικά την κατάργηση του κοινοβουλευτισμού και την επικράτηση της κρατικής εξουσίας που ασκείται τρομοκρατικά, και έχει αντίθετη πρακτική από τη δημοκρατία και τον φιλελευθερισμό»*. Το φαινόμενο του φασισμού εμφανίστηκε σε πολλές περιοχές της Ευρώπης και του κόσμου, όμως μόνο σε δυο κατόρθωσε να εδραιωθεί πλήρως στην Ιταλία και στη Γερμανία. Ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '30 στην Ιταλία και προς το τέλος της στη Γερμανία.

Τα πρώτα χρόνια ο φασισμός άγγιξε τη ζωή λίγων Ιταλών και Γερμανών. Ο παρατηρητής της εποχής διαπίστωνε ότι οι άνθρωποι δεν φαίνονταν να συνειδητοποιούν ότι βρίσκονταν κάτω από την εξουσία μιας δικτατορίας. Αντίθετα υποστήριζαν ή ανέχονταν το καθεστώς κάποτε και με ενθουσιασμό. Γιατί οι θεωρίες που αναπτύσσονταν τους επέτρεπαν θεωρητικά να έχουν ελπίδες, πίστη και εμπιστοσύνη για το μέλλον της χώρας τους. Εξ άλλου άλλοι ήταν υπό διωγμό. Οι Εβραίοι, οι αριστεροί, οι φιλελεύθεροι, οι ειρηνιστές, οι τσιγγάνοι, οι διαφορετικοί κάθε είδους.

Μετά την εδραίωση του φασιστικού καθεστώτος στο στόχαστρο μπαίνουν όλοι οι πολίτες και όλες τους οι δραστηριότητες. Ο πάστορας Martin Niemöller είπε ότι όταν πήγαν να πάρουν τους τσιγγάνους, τους αριστερούς, τους Εβραίους δεν αντέδρασα. «Όταν ήρθαν να πάρουν εμένα δεν είχε απομείνει κανείς για να αντιδράσει».

Αυτό είναι ένα ιδιαίτερος σημαντικό σημείο· όταν νοιώθουμε ότι έρχεται κάποιο σύστημα που θα επιβάλει στέρηση της ελευθερίας τι κάνουμε ο καθένας ατομικά για να το αποτρέψουμε.

Κι αντιμετωπίζεται ο φασισμός με στίχους, τραγούδια και ομιλίες; Αυτά είναι εκδηλώσεις ενθύμησης και τιμής, γιατί όσο διαρκεί ένα φασιστικό καθεστώς καθώς και μετά το τέλος του συμβαίνουν αρκετά αρνητικά γεγονότα, το σημαντικότερο κάποιες φορές είναι ο πόλεμος.

Τι κάνουμε για να μην δημιουργηθεί το φαινόμενο είναι η σημαντικότερη σκέψη και προσέγγιση. Η γέννηση του φασισμού δεν γίνεται ξαφνικά, η άνοδος στην εξουσία γίνεται μέσα από μακρόχρονη διαδικασία. Παράλληλα και ταυτόχρονα ακούγεται ο μύθος της γερασμένης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, με τις αδυναμίες της, και κάτι άλλο χρειάζεται στη θέση της.

Μπορούμε να ανατρέξουμε σε ιστορικές καταγραφές ώστε να δούμε πώς αποτυπώθηκε η σταδιακή επικράτηση του φασισμού, αλλά και οι αντιστάσεις απέναντί του. Και για να μην πάμε μακριά ας μείνουμε στο νησί μας και ας αντλήσουμε στοιχεία από την αντίσταση των πνευματικών του ανθρώπων.

Τον Μάιο του 1934 δημιουργήθηκε αντιφασιστική κίνηση στη Λέσβο, με επικεφαλής δυο σημαντικούς διανοούμενους του τόπου μας· τους Στρατή Παπανικόλα και Μανώλη Βάλλη. Και οι δυο ήταν αρχικά δάσκαλοι και κατόπιν δημοσιογράφοι. Ο Παπανικόλας εξέδωσε τον ανεπανάληπτο σατιρικό *Τρίβολο* και ο Βάλλης ήταν συνεκδότης του σημαντικότερου λογοτεχνικού περιοδικού της Λέσβου, όλων των

εποχών, της *Χαραυγής* και έπειτα διευθυντής της εφημερίδας *Ελεύθερος Λόγος*. Με κείμενο που δημοσιεύθηκε στις εφημερίδες καλούν τους κατοίκους της Λέσβου να εναντιωθούν στον μεσαίωνα που βλέπουν να έρχεται. Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά του διανοούμενου· διαισθάνεται τι θα συμβεί και (επιτρέψτε μου τη φράση) φυτρώνει εκεί που δεν τον σπέρνουν και ενοχλεί.

Δεν θέλουν να ακολουθήσει η Ελλάδα το παράδειγμα της Ιταλίας, της Γερμανίας και της Αυστρίας. Γράφουν: «δεν πρέπει να αφήσουμε μοιρολατρικά να γίνει και στην Ελλάδα για να θρηνούμε ύστερα και να αγωνιζόμαστε χρόνια να ανακτήσουμε με αίμα ό,τι έχουμε στα χέρια μας τώρα ό,τι μας έμεινε από τις ολίγες ελευθερίες μας». Προφητικά λένε «Σας καλούμε όλους γιατί θα θρηνούμε όλοι ανώφελα ύστερα». Τις υπόλοιπες μέρες του Μαΐου γίνονται δημόσιες συναντήσεις, στο κινηματοθέατρο «Πάνθεον», συναντήσεις στη Νομαρχία με αίτημα να μην περιοριστούν οι ελευθερίες και να σταματήσει η προσπάθεια για εγκαθίδρυση δικτατορίας. Και οι νέοι εκφράζουν τις ανησυχίες τους για τον «κίνδυνο του πολέμου που από στιγμή σε στιγμή απειλεί να μεταβάλει ολόκληρη την ανθρωπότητα σ' ένα απέραντο νεκροταφείο». Υπενθυμίζουν τις φρικαλεότητες του Πρώτου Παγκόσμιου πολέμου, αλλά και το παράδοξο που καλλιεργούσε ο φασισμός. Ότι, ο πόλεμος είναι διέξοδος από τη δυστυχία, και τη δύσκολη οικονομική και κοινωνική κατάσταση των λαών. Υπενθυμίζουν και αυτοί ότι δεν διώκονται οι πράξεις αλλά και η ελευθερία της σκέψης· και ότι ο πολιτισμός αντικαθίσταται από βαρβαρότητα και η πρόοδος με μεσαίωνα. Αν διαβάσουμε προσεκτικά τα δημοσιεύματα δεν θα βρούμε πολιτικές αναλύσεις, ιδεολογίες και απόψεις. Μία ήταν η προτροπή τους: «Αντιδράστε με κάθε τρόπο κατά του Φασισμού και του Πολέμου», άποψη που μάλλον ενστερνίζονται οι περισσότεροι συνάνθρωποί μας. Η 1η Αυγούστου του 1934 ήταν παγκόσμια αντιπολεμική ημέρα. Θυμούνται τις μάχες και το μακελειό του Πρώτου παγκόσμιου πολέμου. Μνημονεύουν τα 10 εκατομμύρια νεκρών και τους τραυματίες του πολέμου. Είχαν ένα μόνο σύνθημα: «Πόλεμος κατά του Πολέμου».

Αν κάνουμε ένα άλμα στον χρόνο και πάμε 10 χρόνια μετά θα δούμε ότι δυστυχώς είχαν δίκιο. Όλα αυτά που ανέφεραν ως πιθανά κακά δεν έμειναν σενάρια, συνέβησαν με τα ολοκληρωτικά καθεστώτα που επικράτησαν και τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο που ακολούθησε.

Κάθε ανελεύθερο καθεστώς από τι ενοχλείται; Ακόμα κι από τον τίτλο μιας εφημερίδας. Εδώ στο νησί της Λέσβου εκδόθηκε το 1928 η εφημερίδα *Δημοκράτης* από τον πολιτικό Γεώργιο Παπανδρέου και τον δημοσιογράφο Τέρπανδρο Αναστασιάδη. Τον Οκτώβριο του 1936 αναγκάστηκε ο δεύτερος να αλλάξει τον τίτλο της εφημερίδας, γιατί ο συνειρμός των σκέψεων των αναγνωστών θα τους οδηγούσε σε αρνητική άποψη για τον τρόπο διακυβέρνησης της χώρας. Έτσι προτάθηκε και ονομάστηκε με τον ανώδuno τίτλο *Πρωινή*. Όμως το περιεχόμενο της εφημερίδας παρέμεινε το ίδιο. Τι ήθελε το καθεστώς που μετατράπηκε σε δικτατορικό; Να απαλειφθεί ο τίτλος, να μην σηματοδοτεί ότι περιέχει η λέξη Δημοκρατία. Γιατί μερικές φορές οι λέξεις είναι σκληρές. Εννοείται ότι σ' όλες σχεδόν τις άλλες λεσβιακές εφημερίδες απαγορεύτηκε η κυκλοφορία τους.

Αν αυτή η μετονομασία ήταν ανούσια, στη γειτονική Ιταλία, γενέτειρα του φασισμού, τον Αύγουστο του 1922, ο Μουσολίνι ταύτισε τα μέλη του φασιστικού κόμματός του με τους στρατιώτες. Δύο διακριτές ιδιότητες τις ενσωμάτωσε σε μία, λέγοντας ότι το κάθε μέλος είναι και επιστρατευμένος. Οπότε ο πόλεμος ήταν επακόλουθο, γιατί θεώρησε ότι οι άνθρωποι με αυτές τις ιδιότητες, όπως ο ίδιος είτε, «ζητάνε να πολεμήσουν και όχι να συζητήσουν».

Η αιωνιότητα της Δημοκρατίας δεν μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση, έστω κι αν κάποιος θέτουν ερωτηματικό στην ύπαρξή της, την αμφισβητούν ή προτάσσουν κάποιον δικό τους επιθετικό προσδιορισμό. Η δημοκρατία είναι μία και υπάρχει ή δεν υπάρχει σε όποιο σημείο του πλανήτη κι αν αναφερόμαστε. Την ύπαρξή της τα όποια

κενά, αδυναμίες ή διαφοροποιήσεις δεν μπορούν, δεν γίνεται να τη μειώσουν και να αφαιρεθεί το κύριο και βασικό χαρακτηριστικό της. Το οποίο είναι ο βέλτιστος τρόπος διακυβέρνησης κρατών και λαών. Αλλιώς το τίμημα είναι βαρύ και η πολιτική και κοινωνική ζωή αναγκάζεται ν' αρχίσει πάλι από κάποιο αρχικό σημείο.

Ως κατακλείδα, οι παραλήψεις, τα κενά της δημοκρατίας παραμερίζονται με περισσότερη δημοκρατία. Αν αυτά τα αναγάγουμε σε σχέσεις κρατών, η αντιμετώπισή τους ακυρώνει τις εχθροπραξίες και τον πόλεμο. Αυτό κυριάρχησε στον γεωγραφικό χώρο της Ευρώπης από τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και μετά. Αισιοδοξούμε και προσδοκούμε ότι έτσι θα πορευθούμε και στο μέλλον, ειρηνικά. Κι ας μη χρειαστεί κανένα ανελεύθερο καθεστώς να σημαδέψει ποτέ ξανά καμιάς γενιάς τη ζωή